

Taipumaton Tanner

Lasse Lehtinen:

Tanner. Itsenäisen Suomen mies.

Otava 2017. 880 s. ISBN 978-951-130-730-3.

Suomen itsenäisyyden satavuotisjuhlan myötä on julkaistu maan merkittävien poliitikkojen elämäkertoja. Kulttuurin monitoimimies, itsekin SDP:n poliitikkona vaikuttanut Lasse Lehtinen (s. 1947) on tarttunut teoksessaan *Tanner: Itsenäisen Suomen mies* puolueen historian voimahahmoon, Väinö Tanneriin (1881–1966). Tannerin meriittilista on pitkä. Hän toimi SDP:n puheenjohtajana vuosina 1918–1926 ja ministerinä vuosina 1937–1944. Tanner oli käytännössä SDP:n poliittinen johtaja sisällissodan jälkeisestä ajasta 1950-luvulle saakka. Kirjailija Paavo Haavikko puhui jopa Tannerin tasavallasta (1917–1944). Näin Tanner vertautuu tutkimuskohteena hyvin esimerkiksi 1920- ja 1930-luvun presidentteihin.

Väinö Tanneria ovat aiemmin tutkineet Ilkka Hakalehto¹ ja Jaakko Paavolainen IV-osaisessa Tanner-elämäkerrassaan (1977–1989). Tanneria on sivunnut myös professori Hannu Soikkanen SDP:n historiaa luotaavissa tutkimuksissaan (3-osainen *Kohti kansanvaltaa 1975–1991*). Nämä ovat myös Lehtisen kattavassa lähdeluettelossa. Myös Lehtinen on aiemmin sivunnut Tanneria. Pitkäaikaisesta kiinnostuksesta todistavat sotasyllisyyskysymystä tarkasteleva *Kansakunnan sijaikärsijät* (WSOY 2005) ja *Väinö Tannerin unohdetut päiväkirjat 1943–1944* (Paasilinna 2011).

Lehtisen uusi teos on kooltaan melkoinen mammutti: se käsittää 880 sivua ja 90 lukua. Tanner-historiografiaa Lehtinen ei silti käsittele, joten teos ei suoraan taustoituu olemassa olevaan tutkimukseen. Myöskään elämäkertatutkimuksen menetelmiä ei esitellä, joten teos on leimallisesti tietokirja. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö teoksessa olisi selviä tutkimustuloksia ja pyrkimystä tutkimukselliseen synteesiin. Laajempaan kontekstina Lehtisen teoksessa on Suomen selviytyminen 1930-luvulta ja toisesta maailmansodasta demokraattisena oikeusvaltiona. Lehtinen selvittää erityisesti Tannerin vaikutusta tähän kehityskulkuun sekä myös Kekkosen roolia siinä.

Teos perustuu laajaan lähdeaineistoon, mutta Lehtinen ei juuri yksilöi lähteitään. Tämä on tutkimuksen kannalta hyvin ongelmallista. Varsinkin niissä tapauksissa, joissa ihminen tai asia esitetään kriittisessä

valossa, tulisi kritiikissä osoittaa tarkasti lähteet, mihin viitataan. Tällöin lukijan on mahdollista havaita, mikä osa tekstistä perustuu lähteisiin ja mikä puolestaan on niiden pohjalta tehtyä tulkintaa. Selkeästi erottuvana uutena aineistona on ollut Väinö ja Linda Tannerin välinen vuosikymmeniä kestänyt kirjeenvaihto. Tämä onkin ehdottomasti teoksen merkittävin lähde, jonka kautta Lehtinen esittää Tannerista paljon uutta henkilöhistoriallista tietoa.

Tannerin kirjeitä ei ole annettu aiemmin tutkimuksen käyttöön, koska niissä on paljon henkilökohtaista ainesta. Kirjeet kertovat esimerkiksi Tannerin vakavasta suolisairaudesta, pariskunnan rahankäyttöä koskevista riidoista ja hyvin uskonnollisen äidin kovasta kritiikistä, joka kohdistui pojan päätökseen erota kirkosta. Lehtinen käsittelee näitä arkoja aiheita hienotunteisesti. Vuonna 1936 leikattuun suolisairauteen liittyvät kirjeet valottavat Tanneria ihmisenä, vaikka lapsistaan ja vaimostaan huolestunut aviomies ja isä ei ajan tapaan turhaan tunteistaan puhunut. Parhaimmillaan teos onkin kuvattessaan Tannerin opiskelua ja nuoruutta. Näin tarkkaan Tannerin uran mielenkiintoisia lähtökohtia ei vielä ole tutkimuksissa selvitetty, vaikka Tanner itse kirjoittikin paljon muistelmiaan.²

Väinö Tanner jäi aikalaisille käytännönläheisyytensä ja taipumattomuutensa vuoksi jonkinlaiseksi vastakohtaisuuksien värittämäksi mysteeriksi. Tämä on tärkeä havainto. Kapitalisti ja sosialidemokraatti, varakas maanviljelijä, metsänomistaja sekä Elannon menestynyt johtaja, mutta työmies. Arvoiltaan ehdoton, mutta politiikassaan käytännönläheinen. Tannerin keskeisenä poliittisena virheenä on nähty, ettei hän osannut odottaa talvisodan alkamista (30.11.1939), mutta toisaalta se tuli yllätyksenä melkein kaikille suomalaisille poliitikoille – ainakin A. K. Cajanderin hallitukselle.

Lehtinen osoittaa, että SDP:n johtohahmo oli omapäinen poliitikko, joka ei mielitelletty tai pelännyt ketään, ei edes diktaattori Josif Stalinia. Sota-aikana Neuvostoliiton propaganda samaistikin Tannerin Mannerheimiin puhuessaan ”mannerheimiläis-tannerilaisesta koplasta”, mikä omalta osaltaan kertoi lakimiehen suuresta arvovallasta Suomen historian dramaattisissa käänteissä. Tanner oli jollain tapaa traaginen poliitikko, jonka näkemyksille ei osattu antaa arvoa hänen elinäkanaan.

Isänmaallisena ja taipumattomana poliitikkona Tanner vertautuu Risto Rytiin, vaikka hänellä ei ole suuren yleisön silmissä samanlaista mainetta. Tämän Lehtinen tarkkanäköisesti nostaakin esille. Hyvin käytännönläheisenä ajattelijana Tanner ei ideologisesti lukkiutunut mihinkään tiettyyn suuntaukseen. Niin Paavo Lipponen kuin Lehtisen teoksen alkuosassa siteeraama Mauno Koivisto ovat tunnustautuneet ’tannerilaisiksi’ poliitikoiksi. Teoksen loppuosassa Lehtinen pohtii Tannerin historiallista perintöä suhteessa nykyiseen sosialidemokratiaan. Puolue on Lehtisen mielestä etääntynyt

aatteellisilta juuriltaan ja kadottanut Väinö Tannerin perinnön.

Tässä kohtaa voidaan esittää kriittinen kysymys: eivätkö perinteistä valtapuolueista myös Kokoomus ja Keskusta ole muuttuneet hyvin erilaisiksi? Tunnistaisivatko Paasikivi ja Kekkonen näitä puolueita enää suoraan aatteellisiksi kodeikseen? Lehtisen teos on näin osaltaan myös kannanotto Tannerin politiikan puolesta, jota Lehtisen mukaan luonnehtivat sosiaalinen markkinatalous, sivistysihanne ja poliittinen rehellisyys. Laitavasemmistolle Tanner puolestaan on ollut ja on yhä 2000-luvulla kritiikin kohde johtuen etenkin hänen jatkosodan aikaisesta toiminnastaan, mikä on voinut osaltaan vaikuttaa myös Tannerin jälkikuvaan SDP:n sisällä.

Sujuvasti kirjoitettu teos piirtää Tannerista tarkan ja uskottavan kuvan. Kirjoittajasta huomaa, että hän on kirjoittanut paljon ja kaikenlaisia tekstejä. Pitkäjänteisestä työskentelystä kertoo jo teoksen laaja ja hyvin hyödynnetty lähdeaineisto, joskin jonkinlaisia taustatietoja käytetystä aineistosta, tutkimushistoriasta ja menetelmästä olisi voinut lukijalle tarjota. Lopulta esiin nousee kaksi kysymystä: paketoiko tämä tutkimus puutteistaan huolimatta Tannerin synteeseiksi ja mihin suuntaan Tanner-tutkimus Lehtisen jälkeen siirtyy? Ainakin on selvää, että paljon varsinaista selvitettävää ei enää ole. Lehtinenkään ei haasta mitään keskeistä tulkintaa Tannerista, vaan vahvistaa Tanner-tutkimuksessa vallitsevaa konsensusta. Teoksen polemisointi painottuu Tannerin ja Kekkonen suhteeseen.

Lasse Lehtinen omisti väitöskirjansa *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä* (WSOY 2002) ”vanhemmilleen – ja kaikille muillekin, jotka vuonna 1956 äänestivät Fagerholmia”. Väitöskirjatyössä oli näin jo ensi sivuilta havaittavissa selkeä ideologinen viesti – Kekkonen politiikan kritisoiminen – ja väitöskirja saikin tästä paljon kritiikkiä osakseen. Valitettavasti tämä tendenssi on myös Tanner-teoksessa vahvana läsnä. Kekkonen keskeinen ja pitkäaikainen asema suomalaisessa yhteiskunnassa tietysti on saanut aikaan sen, että jokaista merkittävää aikalaispoliitikkoa punnitaan suhteessa Kekkoseen, eikä Tanner ole poikkeus säännöstä. Kekkonen kritiikki täyttää silti liian suuren osan kirjasta, vaikka tunnettua on, että Kekkonen ja Tannerin välillä riitelivät myös miehet eivätkä vain asiat.

Kenties Lehtisen suhtautumistavassa Tanneriin on jotain samaa kuin Juhani Suomen suhtautumisessa Kekkoseen. Molemmat tutkijat nimittäin tekevät merkittävää politiikosta tekstissään elämää suuremman. En ole riisumassa Tanneria tämän merkittävistä ansioista, mutta objektiivisessa tutkimuksessa täytyisi silti pyrkiä osoittamaan myös tutkittavan henkilön heikkouksia. Kai ministeri jossain asiassa teki poliittisia erehdyksiäkin? Voidaan esimerkiksi kysyä, olisiko Tanner ollut valtaan päästyään kylmän sodan kynäsiisni olosuhteisiin liian idealistinen poliitikko. Selvä on, että Neuvostoliitto vaikutti yöpakkasissa ja noottikriisissä myös Suomen

sisäpolitiikkaan ja rajoitti näin maan itsenäisyyttä. Tannerin kaltaiset poliitikot olivat tällöin kiistatta suomettuneisuuden ansiokkaita jarrumiehiä. Mutta hidastiko Tanner SDP:n suomettumista peräti 20 vuodella – tämä on kiistanalainen kysymys, jonka Lehtinen esitti jo väitöskirjassaan.

Aarni Virtanen, FT, tutkija

1. Ilkka Hakalehto, *Väinö Tanner: Taipumattoman tie*. Kirjayhtymä 1973. Ilkka Hakalehto, *Väinö Tanner: Omalla linjalla*. Kirjayhtymä 1974.
2. Ks. esim. Väinö Tanner, *Näin Helsingin kasvavan*. Tammi 1966/1947; Väinö Tanner, *Nuorukainen etsii sijaansa yhteiskunnassa*. Tammi 1951/1948.